

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Геополитика Саудијске Арабије

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Професор др Жарко Обрадовић

КАНДИДАТ:

Михајло Котаранин

Београд, 2019. године

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. КАРАКТЕРИСТИКЕ САУДИЈСКЕ АРАБИЈЕ	1
2.1 Историја.....	1
2.2 Географске одлике.....	3
2.3 Демографија	4
2.4 Економија	6
2.5 Правни и политички систем	8
2.6 Оружане снаге.....	9
3. ИЗАЗОВИ И ПРЕТЊЕ ЗА САУДИЈСКУ АРАБИЈУ У РЕГИОНУ	10
3.1 Египат и Гамал Абдел Насер.....	10
3.2 Исламска револуција.....	12
3.3 Ирачко – ирански рат и инвазија Ирака на Кувајт	14
3.4 Инвазија на Ирак 2003. године.....	16
4. АРАПСКО ПРОЛЕЋЕ.....	17
5. СМЕНА ГЕНЕРАЦИЈА – МУХАМЕД БИН САЛМАН	19
6. ВЕЛИКЕ СИЛЕ У РЕГИОНУ.....	23
7. ЗАКЉУЧАК.....	25
8. ЛИТЕРАТУРА	27

1. УВОД

Простор Блиског истока се може наћи под називима као што су „колевка цивилизације“, „плодни полумесец“. Ово је регион у коме се развила пољопривреда и место је настанка великих империја и најзначајнијих изума у људској историји, точка и писане речи. На цео свет, а поготово на западну хемисферу, значајан утицај имаће настанак три монотеистичке религије (Јудаизам, Хришћанство и Ислам). Блиски исток је природни мост између Азије и Европе и Африке, а један од доказ је и древни Пут свиле. У доба империјализма велике европске силе су се бориле за примат на овом подручју, а са уласком у 20. век и почетком Хладног рата сукоби су се само интензивирали. И данас овај регион има велики значај за дешавања на пољу политике и економије на нивоу целог света, преваходно због огромних налазишта нафте и гаса која хране модерну економију. Поред традиционалних глобалних играча као што су САД и Русија и све јаче Кине, постоји ривалитет између регионалних сила. А једно од тренутно најзначајнијих ривалстава је оно између Саудијске Арабије и Ирана, која је за неке и пресонификација више од 1300 година раскола и сукоба између сунита и шиита. Због свог географској положаја, значаја који има за цео исламски свет, великих налазишта нафте и гаса које често користи као политичко средство у остваривању својих интереса и природе правно-политичког система мислим да је Саудијска Арабија интересантна тема за завршни рад.

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ САУДИЈСКЕ АРАБИЈЕ

2.1 Историја

У непрестаној борби племена за превласт на Арапском полуострву, млади и харизматични лидер Мухамед бин Сауд је 1744. године склопио савез са прогнаним исламским реформатором Мухамедом ибн Абдул Вахабом. То је Мухамеду бин Сауду донео верски легитимитет и већи број присталица, а с друге стране Абдул Вахаб је био у могућности да проповеда своју верзију "чистог ислама" на територији коју су заједно контролисали¹. Овај савез се разликовао од свих дотадашњих јер је запечаћен венчањем ћерке овог верског вође и Мухамеда бин Сауда, а њихови заједнички циљеви су били уједињење, путем џихада, свих племена на полуострву, борба против Османлија и ширење вехабијске интерпретације ислама. Тиме је настала прва саудијска држава, Дираја емират. После успешних војних кампања,

¹ Мора се напоменути да су становници Наџда, иако званично муслимани, мало знали о религији којој су припадали. У то време ислам је био испреплетан са идолопоклонством, паганизмом, анимизмом, обожавањем светаца.

Емират Дираја је обухватао територије данашњих држава Саудијске Арабије, Катара, Уједињених Арапских Емирата и мање делове Јемена, Омана, Ирака и Јордана, а у једном моменту војска овог емирата се нашла у Месопотамији². Ова експанзија емирата представљала је опасност за Османлијско царство, пре свега зато што су контролисали за муслимане два најсветија места, Меку и Медину, чиме су могли да оспоре право султана да себе назива калифом. Османлије су због тога покренуле војну кампању која је резултирала падом града Дираја, престонице емирата, 11. септембра 1818. Многи чланови породице Сауд и верски лидери су пребачени у Египат и Константинопол (данашњи Инстамбул), где су и били погубљени. Само шест година касније Турки бин Абдулах бин Сауд, унук оснивача прве саудијске државе, успео је да протера Османлије и њихове локалне савезнике. Тиме је успоставио Емират Наџд, и стога се сматра оснивачем друге саудијске државе, која је постојала од 1824. до 1891. године. Овај емират је обухватао централне и источне делове полуострва. За овај период карактеристично је да није било великих територијалних проширења. Међутим, саудијски лидери су задржали звање имама, а вехабијски покрет је и даље могао да шири своју интерпретацију ислама. Дакле, веза између политичких лидера и вехабијског покрета није нестала са првом саудијском државом (Тодоровић, 2016). Оно што је довело до распада овог емирата унутрашњи сукоби у оквиру породице Сауд. Такво стање, уз помоћ Османлија, је искористио Мухамед ибн Абдулах ибн Рашид који је задао коначан пораз породици Сауд код места Мулајда 1891. Преживели чланови породице Сауд су избегли на југ у пустињу Руб ел-Хали, где су живели са бедуинима, да би коначно уточиште нашли у Кувајту. Нови наследник династије Сауд, Абдулазиз ибн Абдул Рахман (1880-1953), на Западу познат као Ибн Сауд, је 1901. године почео да врши упаде на територију коју су настањивала племена одана Рашидима, њиховим дугогодишњим ривалима. Пошто су се ти упади показали као лукративни, многи су му се прикључили. Не задовољавајући се само пљачком, Ибн Сауд је уз помоћ кувајтског емира, пре свега у наоружању, заједно са својим следбеницима је 15. јануара 1902. године без већег отпора освојио Ријад. Овај моменат је означио почетак треће саудијске државе. Иако је освојио град, у његовој околини су се налазила непријатељска племена, па је до 1904. године водио борбу против њих, када је коначно освојио цео регион Наџд. Да би осигурао већ освојену територију и проширио своју државу на суседне регионе, била му је потребана велика стајаћа војска, за коју у том тренутку није имао финансијских средстава. Због тога је употребио вехабијску идеологију која му је донела нове борце жељне ширења вехабизма. Тиме је 1912. године створен Ихван³. Они су напустили традиционални

² У овом плодном подручју се налази и град Карбала, свето место за шиите, који је био предмет напада вехабија. Вехабије су често као мету напада бирале шиитске верске објекте и становништво.

³ Ихван, у преводу Браћа, је прва саудијска војска која је била састављена од исламизованих бедуинских племена.

номадски начин живота и настанили се у заједнице које су се називале хиџре⁴. Избијањем Великог рата и чињеницом да су се Турци и Британци нашли на супротним странама у овом рату, Ибн Сауд је добио британску подршку у припајању новоосвојених источних територија. После Великог рата и неколико краћих сукоба из којих је Ибн Сауд изашао као победник 1926. је практично завладао и Хеџазом, па самим тим и Меком и Медином. Ибн Сауд је 23. септембра 1932. године кроз низ војних освајања и мудрих дипломатских потеза основао Саудијску Арабију (Краљевина Саудијска Арабија). У кратком рату 1934. године су прикључене и територије Асир, Џизан, Наџран које су у том рату освојене, а чији су становници махом шиити.

2.2 Географске одлике

Блиски исток је веома значајан регион јер се налази на размеђу три континента (Европа, Африка, Азија) и значајних поморских и копнених рута које повезују Европу и Далеки исток, као и Азију са Африком и Европом. Саудијска Арабија се налази у југо-западној Азији и заузима највећи део Арапског полуострва, тачније 80% од укупне површине полуострва, а површина територије је око 2,150, 000 километара квадратних⁵. На северу, од залива Акаба до Персијског залива, се граничи са Јорданом, Ираком и Кувајтом. На истоку излази на Персијски залив и дели границу са Катаром и Уједињеним Арапским Емиратима, а са Бахреином је повезана мостом. На југу се граничи са Оманом и Јеменом. Цела западна страна државе излази на Црвено море. Иако са великом територијом Саудијска Арабија нема пуно плодне земље, тек око 1%-2% од укупне површине⁶. Пустииа је најзначајнија географска карактеристика, а три пустиње покривају највећи део државе. Ел-Нафут се налази на северу и надовезује се на пустињу Ел-Дахна, која се налази на истоку полуострва. Она је узак коридор који, у облику лука, повезује Ел-Нафут са пустињом Руб ел Хали. На северу и истоку државе, на великим дубинама, налазе се велике количине воде, док се у северним деловима пустиње Руб ел Хали налазе доказана велика налазишта нафте. Ове три пустиње су део Арапске пустиње, а због непостојања истакнутих географских обележја на границама према суседним државама често је долазило до конфликта који су се углавном решавали компромисом. На крајњем истоку државе, где је терен раван, се налазе велика налазишта нафте и гаса који у највећој мери доприносе буџету државе. Ту се налазе

⁴ Хиџра је термин који се користи да се опише прелазак Пророка Мухамеда из Меке у Медину. До 1915. је било више од 200 хиџри са више од 60 000 војника чиме је још више учвршћено веџабијско учење.

⁵ По величини је највећа на Блиском истоку, пета у целој Азији, друга по величини арапска и дванаеста држава по величини у свету.

⁶ Интересантна је чињеница да на целом полуострву не постоји ни једна река, а многи подземне водни ресурси су услед прекомерног искоришћавања, претежно за потребе пољопривреде, сада у великом мери потрошени.

и већи саудијски градови Џубаил, Дамам, Хофуф. Идући од истока ка западу, наилазимо на регију Наџд⁷, која представља географски центар државе и где се налази главни град Ријад. Даље на западу налазе се два планинска венца која се протежу целом дужином обале Црвеног мора. Планински венац Хеџаз, почиње од северозапада и протеже се дуж западне обале полуострва ка југу. Ова два планинска венца дели Меканска удолина, где се налази град Мека. Одатле на југ, простиру се Асир планине све до границе са Јеменом, а овај регион има и највеће просечне падавине у целој држави што омогућава већу пољопривредну активност. Што се тиче безбедности из угла географских карактеристика су значајни теснаци Хормуз и Баб ел Мандеб. Хормуз представља једини поморски пролаз из Персијског залива ка океану, у свом најужем делу широк је само 33 километара и од изузетног је значаја за Саудијску Арабију и светску економију, пре свега зато што се овим теснацом танкерима превози око 25% светске нафте. На супротној страни полуострва налази се теснац Баб ел Мандеб који дели полуострво са Африком и ширине је око 30 километара и значајан је пре свега зато што повезује западну Европу и Медитеранско море преко Црвеног мора са Индијским океаном и даље са Далеким истоком.

2.3 Демографија

Демографија је наука о динамици становништва која обухвата проучавање његове величине, структуре и поделе, и како се становништво мења током времена због рађања, умирања, миграција и старења. Поред набројаних критеријума, у проучавању становништва Саудијске Арабије осврнућу се на неке показатеље демографског стања. Број становника се процењује на око 33,000,000 (15/км²). До шездесетих година 20. века, већина популације је било номадског и полу-номадског типа, али због економског раста и урбанизације сада више од 95% становништва има стално пребивалиште, а више од 80% живи у градовима, концентрисани у одређеним деловима државе, а који су верски (Мека и Медина), економски (Дамам), политички и образовни (Ријад) центри. Већина саудијских држављана су етнички Арапи и они чине 90% држављана, док је око 10% афричког или азијског порекла и они су углавном потомци хаџија. Значајан део чине имигранти који представљају 37% укупног становништва. Они представљају значајну радну снагу, првенствено у приватном сектору. Због великог прилива новца који је добијен продајом нафте спроведене су мере које су као последицу имале рапидан раст популације. Пронатална политика која је почела да се спроводи, урбанизације, изградња болница, огромног прилива имиграната популација Саудијске Арабије се са око 7 милиона 1973. Године повећала на скоро 12 милиона 1983. Да би се тај број дуплирао само 25

⁷ Значајна карактеристика ове регије су крикови, вади. Вади је сува речна долина у пустињским пределима кроз коју, после кише, протиче вода која је кратког рока трајања. Велики број насеобина се налази управо поред вада. Оазе у овој регији представљају једина места где је могућа пољопривредна активност.

година касније. Што се тиче раста популације види се тренд постепеног успоравања. У периоду од 1980. до 1985. године раст становништва је износио 5,98%, а данас према подацима процена раста броја становника је 1,6%. Становништво ће расти све до 2060. године када ће достићи 46 184 000 становника, а од тада ће постепено почети да опада⁸. Фертилитет је скоро током целе историје ове државе био висок. Тек почетком 21. века је почео значајније да опада и сада је 2,04 што је испод нивоа потребног за просту репродукцију⁹. По свим демографским категоријама, без претераног задржавања на самим бројкама, Саудијска Арабија прати трендове најразвијенијих држава света (смањесе фертилитета, смртности, повећање очекиваног трајања живота итд.). Све ово је резултат великог улагања у инфраструктуру здравства. Такође, бројчани однос између мушког и женског становништва је уједначен, гледано само саудијске држављане. Сви поменути подаци су битни у одређивању старосне структуре становништва Саудијске Арабије, а одређивање старосне структуре је једна од најважнијих демографских структура. Ово је битно зато што у старосној структури становништва долази до изражаја демографски развитак популације у дужем временском раздобљу. На старосну структуру утичу наталитет, морталитет и миграције. За Саудијску Арабију је карактеристично то што има изузетно младо становништво, око 70% је млађе од 30 година. Државе које имају изузетно младо становништво морају више средстава да троше на образовни систем (примарно и секундарно образовање), а у једном моменту ће почети и активно да траже посао па је на властима да створе нова радна места, што ће представљати један од изазова за сваког ко буде био на власти. На основу свих изнетих података може се закључити да становништво Саудијске Арабије стари, да се удео становништва старости до 14 година смањује, а да се удео становништва, које је старије од 65 година, постепено повећава. Што ће у будућности створити притисак на здравствени систем, с обзиром на веће потребе старијих људи за здравственом заштитом, а повећањем броја пензионера представљаће велики изазов за пензиони систем. Још један критеријум на основу ког би, за потребе овог рада, могли да добијемо значајне информације о становништву јесте верски састав. Једина званична религија у Саудијској Арабији је ислам и муслимани представљају више од 97% популације, укључујући и стране раднике, имигранте. Треба напоменути да је тешко доћи до правих информација о верском саставу становништва пошто нема званичних информација, а статистички подаци су често изманипулисани углавном због верске и политичке дискриминације. Иако на први поглед у том смислу хомогена, Саудијска Арабија је разноврсна у погледу исламског учења. Сунити представљају већину и, према проценама, чине од 75% до 90% свих држављана. У оквиру сунитског ислама имамо једну значајно другачију

⁸ Демографски профил Саудијске Арабије 2011. године. Arab Development portal, http://arabdevelopmentportal.com/sites/default/files/publication/207.the_demographic_profile_of_saudi_arab_ia.pdf (приступљено 17.2.2019.).

⁹ Информације о становништву Саудијске Арабије 2019. године. Central Intelligence Service, The World Factbook, доступно на <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (приступљено 16.2.2019.).

интерпретацију ислама. То је вехабизам, иначе термин који Саудијци и вехабије не користе, чијих следбеника има неколико милиона. Такође, многи сунити који живе у западним провинцијама, пре свега у градовима као што су Мека, Медина, Таиф, имају изграђен карактеристичан регионални идентитет. Њихов менталитет је космополитски и либералнији (за саудијске стандарде) у односу на вехабије. Такође, висок проценат становништва припада другој грани ислама, а то су шиити и они су настањени у Источној провинцији и у југозападним деловима државе у провинцијама Асир и Џизан, на граници са Јеменом. Треба имати у виду да и између шиита у Саудијској Арабији постоје одређене разлике, јер су шиити на југозападу припадници Заида, а они у Источној провинцији Дванаестници, која је и званична религија у Ирану. Све ово представља безбедносни проблем јер се званична религија у држави, ултра-конзервативна интерпретација ислама, веома разликује и од сунитске, а камоли од шиитске догме, а притом су шиити настањени у делу државе који представља економски центар и у пограничном појасу са Јеменом.

2.4 Економија

У првим година постојања модерне Саудијске Арабије економија се претежно базирала на пољопривреди и Хаџилуку, односно приходима од ходочашћа. Као и већина заливских монархија пре проналаска нафте није било значајнијих економских активности. То се променило 1932. године проналаском нафте у суседном Бахреину. После проналаска нафте у Источној провинцији долази до значајног увећања, не само економског просперитета, него и политичког утицаја у свету. Због свог положаја на тржишту нафте ова држава има изузетан утицај на светску економију, то је поготово било видљиво после Нафтне кризе. Због значаја фосилних горива у светској економији, економија Саудијске Арабије је постала највећа на Блиском истоку и најбогатија арапска држава. А у свему овоме централну улогу има нафтна компанија Сауди Арамко¹⁰. Тек оснивањем ОПЕК-а¹¹ и национализацијом нафтних компанија на Блиском истоку Саудијци су почели да купују део по део ове компаније, а чије је преузимање завршено 1980. Такође, краљ Фајсал иницирао је рапидну модернизацију државе, а приходима од продаје нафте омогућено је спровођење значајних пројеката који су били зацртани у плановима у трајању од пет година, почевши од 1970. године. Сваки развојни план се фокусирао на развој одређених делова друштва и економије (путева, образовних институција, здравствене инфраструктуре итд.). Међутим, деведесетих је у светлу нових научних података о фосилним горивима, постало дефинитивно јасно да резерве нафте нису неограничене те су са сваким наредним развојним планом почели са

¹⁰ Више о историји ове компаније је доступно на <https://www.saudiaramco.com/en/who-we-are/overview/our-history> (приступљено 5.2.2019.).

¹¹ Историја организације је доступна на https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (приступљено 5.2.2019.).

имплементацијом планова за пост–нафтни период. Од тада се сваки план базирао на одрживом развоју, диверзификацији економије, јачању приватног сектора и „саудизацији“, побољшању образовања нарочито у области природних и технолошких наука, смањењу инфлације и подједнаког економског развоја свих региона. За план диверзификације економије посебно су значајне луке, и то превасходно оне које имају излаз на Црвено море, јер се налазе на значајном поморском правцу и имају велики потенцијал за развој поморског саобраћаја и индустрије. Дакле, целокупна економија Саудијске Арабије се превасходно ослања на вађење и продају нафте. Данас око 90% извоза¹² и више од 45% бруто друштвеног производа чини нафта. Оваква зависност од нафте представља проблем пре свега зато што економија државе зависи од кретања цена на светском тржишту, те диверзификација економије приоритет. Још један проблем за економију државе јесте велика незапосленост међу младима, која је више последица недостатка радне етике и менталитета саудијског друштва него што је економске природе, јер многи млади Саудијци би радије сачекали да се отвори радно место у јавном сектору¹³ него што би прихватили посао у приватном сектору. Због тога у приватном сектору, који чини 40% бруто друштвеног производа, највише има имиграната. Велики проблем је и лош образовни систем и недостатак стручне радне снаге, а поготово висококвалификоване у областима медицинских и техничко-технолошких наука. Све ово доводи у питање могућност остваривања зацртаних циљева у оквиру иницијативе Саудијска визија 2030. Иако се велика налазишта нафте и приходи добијени њеном продајом могу сматрати благословом, ипак претерана зависност од нафте може донети многе проблеме. Током једног дела осамдесетих, целих деведесетих, непосредно после економске кризе 2008. и током последње кризе 2014. ниске цене нафте, настале и због иновација у области фракинга, су негативно утицале на буџет Саудијске Арабије¹⁴. У претходним периодима када је долазило до zasiћења тржишта нафтом, чланице ОПЕК-а су се састајале и уговарале смањење производње, међутим то овог пута није био случај пре свега јер нико није желео да изгуби свој удео на тржишту нафте. Овакав развој догађаја је тешко погодио државе чији приходи зависе од извоза овог производа (Саудијска Арабија, Русија, Венецуела). Међутим, ово је био прорачунат потез пре свега Ријада јер су, иако у почетку можда и на губитку, на дужи рок планирали да избаце из игре америчке фракинг компаније. Оваква политика наравно није дошла без негативних последица, због ниских цена нафте дефицит у буџету је 98 милијарди долара 2015. године што је око 14% бруто друштвеног производа и у наредним годинама је износио 12.8% за 2016. годину, 8,9% за 2017. и 9,2% за 2018. Ово представља огроман проблем за Саудијску Арабију поготово што би према прогнозама могли да за свега пар година доживе банкрот.

¹² Саудијска Арабија највише извози у суседне заливске монархије као што су Уједињени Арапски Емирати, Кувајт, Катар, Бахреин а веома значајни партнери су Кина, Индија и Сингапур.

¹³ Више од 70% Саудијаца који су у радном односу запослени су у јавном сектору.

¹⁴ Због великог дефицита у буџету, Саудијска Арабија је по први пут увела порез на додату вредност на производе као што су храна, одећа, бензин, електроника итд.

2.5 Правни и политички систем

Саудијска Арабија је апсолутистичка монархија, а њен правни систем је заснован на исламском закону (Шеријат). Шеријат и суна¹⁵ фактички представљају устав ове државе. Краљ Фахд је 31. јануара 1992. године објавио Основни закон, који би у секуларним државама представљао устав. Међутим, и у овом „уставу“ у првом члану се истиче да су шеријат и суна највиши правни документи ове државе. Потешкоће у одвајању верског и световног можемо објаснити и тиме што је у самом зачетку државе дошло до кохабитације војног лидера Ибн Сауда и верског учитеља Ибн Вахаба, те се њихови интереси преплићу од самог почетка, а породица Сауд и породица Ал аш Шеих, потомци Абдула Вахаба, и даље присно сарађују. Оснивач ове државе ибн Сауд је био први краљ а сваки следећи краљ Саудијске Арабије је био његов син. Дакле овде видимо једну разлику од уобичајеног типа наслеђивања у монархијама. Власт је ишла од најстаријег ка најмлађем сину оснивача модерне Саудијске Арабије те је сваки следећи краљ, при преузимању власти, већ био у позним годинама. Сама власт је у суштини концентрисана у самом врху. Краљ има законодавна, извршна и судска овлашћења а краљевски декрети имају снагу закона. Краљ има улогу председника и премијера и на челу је Савета министара. Консултативна скупштина, која је основана 1993. године, је тело које има 150 чланова, а главна улога је подношење предлога закона. Све чланове овог тела поставља краљ. Дакле велика овлашћења има јако мали број људи, почевши од краља, а одлуке се обично доносе на основу консензуса у оквиру краљевске породице, дакле ван званичних политичких структура и институција. С обзиром да је племенска традиција и даље јака, вођење унутрашњих послова има карактеристике вођења једног племена. Породица Сауд има око 20 000 чланова, али нису сви подједнако утицајни, односно битни. Срж породице чини око 2 000 чланова и они заузимају најбитнија места у држави, од министарстава до гувернера провинција. Саудијска Арабија је подељена на 13 провинција. Свака провинција има гувернера и заменика и већина су припадници краљевске породице. Због саме природе система јасно је да политичке партије не постоје. Шеријат, који је у суштини устав, служи као водич за сва правна питања, а саудијски судски систем састоји се из три гране¹⁶. Породица Сауд је носилац политичке власти у Саудијској Арабији, али верски ауторитет има породица Ал аш-Шеих и они су директни

¹⁵ Суна је арапска реч која значи обичај, пропис, норма, стандард, начин живота. За суните тај термин означава верске законе које је Пророк Мухамед проповедао за живота.

¹⁶ Највећи је Шеријатски суд, који обухвата највећи број случајева. Следећи је Одбор за жалбе, који саслушава све случајеве који укључују државу. Трећи део судског система се састоји од различитих одбора унутар владиних министарстава који се баве конкретним споровима. На врху овог система се налази Краљ што је део његове судске надлежности, као коначни суд за жалбе и као особа која је надлежна за помиловање.

потомци Мухамед ибн Абд ал-Вахаба. Пакт Мухамеда бин Сауда и Абд ал-Вахаба на самом зачетку саудијске државотворности, показао као један од издржљивијих, имајући у виду све изазове са којима су се суочавали претходних 250 година. Иако је утицај породице Ал аш-Шеих опао у последњих неколико деценија и даље имају велики утицај на процес доношења закона, поготово оних који се односе на људска и мањинска права. У вези с тим у Саудијској Арабији постоји друштвени уговор у коме ствари функционишу тако што скоро не постоје никакви порези и таксе и сви саудијски држављани могу очекивати добро плаћен посао у јавном сектору, али с друге стране у суштини немају никакве представнике у политици. За лакше разумевање саудијског правног система треба знати основну разлику између различитих сунитских правних школа¹⁷. Постоје четири признате сунитске правне школе и то су Ханифијска, Ханбалитска, Малијиска и Шафиска. Ханифијски мезхеб је најлибералнија, најотворенија школа и доминантна је међу муслиманима у Босни, Турској, Ираку, Индији. А сасвим супротна правна школа је Ханбалитска, нарочито појачана вехабијском доктрином и која се налази у спречи са политичким системом, а која је од свих поменутих најконзервативнија и њено упориште се налази у Саудијској Арабији. Према овој сунитској правној школи шиити нису муслимани што између осталог објашњава веома лош положај шиита у Саудијској Арабији (Тодоровић, 2016). Такође, у Саудијској Арабији се примењује смртна казна¹⁸ за богохуљење, прелјубу, апостасију, хомосексуалност, вештичарство и чаробњаштво, оружану пљачку, шпијунажу, силовање, убиство.

2.6 Оружане снаге

Оружане снаге Саудијске Арабије чине војска, морнарица, ваздухопловство, противваздушна одбрана и стратешке ракетне јединице и под надзором су Министарства одбране и авијације. За разлику од званичне војске, Национална гарда Саудијске Арабије се састоји од припадника племена која су лојална породици Сауд, а ова јединица је наследник чувене вехабијске војске Ихван, којом је командовао Ибн Сауд и један од главних задатака је спречавање сваког покушаја насилног преврата, док је задатак Краљевске гарде да у сваком моменту и све време брине о безбедности чланова краљевске породице, дакле у суштини имају улогу телохранитеља и налазе се директно под контролом краља. Једна од ствари по којима се државе на Блиском истоку разликују од светског просека јесу велики издаци за потребе оружаних снага. Због непостојања прецизних података о трошковима оружаних снага држава у региону немогуће је доћи до правих бројки. Међутим, види се тренд константног раста трошкова за потребе оружаних снага, са

¹⁷ Муслиманска, сунитска правна школа се назива мезхеб или мадхаб.

¹⁸ Само 2018. је погубљено најмање 150 људи, 2017. године најмање 146, 2016. године најмање 154, а 2015. године 158. Претпоставља се да је у периоду између 1985. и 2005. погубљено више од 2 208 људи.

изузетком у 2015. и 2016. када је због ниских цена нафте смањена средства за потребе оружаних снага. Међу држава са највећим војним буџетом је и Саудијска Арабија, а око 10% БДП-а одлази за потребе војске. Због огромног новца који се улаже, они се могу похвалити да у свом поседу имају оружје светске класе, а највећи продавци оружја Саудијској Арабији су САД, Велика Британија, Француска и Шпанија и Немачка. Због велике финансијске помоћи коју је пружала Пакистану и релативно добрих односа, постоји озбиљна могућност да од њих набаве нуклеарно наоружање, а све због наводне иранске претње, чиме би се ниво не-безбедности на Блиском истоку повећао. Донедавно Саудијци су гомилали наоружање, а које би према потреби, на позив Ријада, било употребљено од стране САД против потенцијалних агресора као што је био случај за време Првог заливског рата. Међутим, приметна је промена у политици САД, поготово за време Обаме, и померање фокуса са Блиског истока више ка Кини. Иако Американци нису више толико вољни да шаљу војнике у одбрану савезника као што је Саудијска Арабија, што је свакако изазвало нелагоду међу саудијском политичком елитом пре свега због њиховог претераног ослањања на САД на пољу одбране, они ће и у наредним деценијама својом доминантном флотом обезбеђивати све важније поморске руте у које се налазе у близини Арапског полуострва. Упркос бројности војске, која са паравојним јединицама достиже 250 000 војника, модерном наоружању и огромном буџету офанзивне и дефанзивне способности војске нису велике и углавном своју војску користе у сузбијању унутрашњих немира као што је био случај у Бахреину и у Источној провинцији. А један од разлог њене неефективности је и неповерење саудијских краљева према сопственој војсци које је између осталог узроковано и поделом по племенским линијама.

3. ИЗАЗОВИ И ПРЕТЊЕ ЗА САУДИЈСКУ АРАБИЈУ У РЕГИОНУ

3.1 Египат и Гамал Абдел Насер

После смрти Ибн Сауда 1953. године на место краља дошао је Абдулазиз ал Сауд. Он је на унутрашњем плану спроводио модернизацију државе док је на спољном плану, с обзиром да је већ био у току Хладни рат, заступао неутралну позицију и залагао се да и остале арапске државе учине исто. Краљ Сауд је одржавао неутралну позицију у хладноратовском сукобу вероватно зато што је мислио да ће из неутралности највише добити, а није ни био претерано вољан да улази у конфротацију са Совјетима, пре свега зато што је велики део буџета одлазио на развојне планове чији је циљ био побољшање квалитета живота грађана. А с друге стране, улазак у сукоб са Совјетским савезом и активна борба против комунизма би значило издвајање великих средстава за војску. Године 1952. у Египту је извршен

државни удар од стране Покрета слободних официра предвођених Гамалом Абделом Насером, а 1956. је и сам преузео улогу председника Египта. Оно што је битно за њега јесте да је био реформиста и анти-монархиста и да се залагао за пан-арабизам. Успешном национализацијом Суецког канала, која је означила и крај британске империје, постао је неформални лидер у арапском свету. Арапски национализам је постао званична египатска политика, а њеним ширењем су срушене монархије у Ираку и Јемену, што је представљало озбиљну претњу за саудијску краљевску породицу. Насерова идеологија је била веома популарна међу Арапима, те је 1958. године дошло до уједињења до тада две независне арапске државе, Египта и Сирија. Гледајући тај регион крајем педесетих и почетком шездесетих, очигледно је да главну улогу у региону имао Египат на челу са Насером, док је Саудијска Арабија заузела место немог посматрача. При том је Насер, иако званично неутралан и један од оснивача Покрета несврстаних, све више примао помоћ од Совјетског савеза. Популарност Насера у Саудијској Арабији је била толика да су многи принчеви и официри активно подржавали идеологију арапског национализма. Вероватно је било и само питање времена када ће и у Саудијској Арабији, група официра, понесена идејом о уједињењу Арапа, извршити државни удар. Краљ Сауд очигледно није имао адекватне одговоре¹⁹ на растућу моћ и популарност Насера, при том је Саудијска Арабија имала проблема са дугом због великих јавних трошкова, великом разликом у богатству између различитих група унутар самог друштва и недостатка слободе обичних људи, а на позиве на реформу је одговорено инсистирањем на "традиционалним вредностима" и ограничењем модернизације. Такође, током скоро целе владавине, краљ Сауд је био у сукобу са својим братом Фајсалом на кога је 1958. године био принуђен да пренесе велика овлашћења, чиме је Фајсала постао *de facto* владар, а кулминација овог сукоба се десила 1964. када је уз подршку улеме²⁰, Фајсал и званично преузео власт. Краљ Фајсал је одржавао добре односе, које је успоставио његов отац, са Сједињеним Америчким Државама. Штавише, у односима у региону све више се ослањао на САД, између осталог и због наоружавања и обуке сопствених оружаних снага. А неформални савез са Американцима је био ојачан чињеницом и да је он сам био велики противник комунизма, који је, по његовом мишљењу, био у супротности са начелима ислама. Због тога је Саудијска Арабија тада имала позицију значајног америчког савезника у региону, поред Израела и тадашњег Ирана. Први изазов за његову власт је заправо настао и пре него што је званично постао краљ. Године 1962. избио је грађански рат у суседној Јеменској Арапској Републици. Официри из Покрета слободних јеменских официра на челу са Абдулахом Салалом сменили су са власти доташњег монарха и тим чином прогласили републику. Ово је у суштини поставило основе за први прави прокси рат у којем је учествовала Саудијска Арабија. На једној страни су били јеменски

¹⁹ Краљ Сауд и даље није био вољан да прихвати америчку помоћ па је 1957. одбио ткз. Ајзенхауерову доктрину.

²⁰ Улема је израз за експерте у религији. Означава имама, кадије, учитеље у верским школама и верске достојанственике. Међу сунитским муслиманима означава признате, ауторитативне особе у теологији.

республиканци који су добијали подршку од Насеровог Египта и Совјетског Савеза, а с друге стране су били ројалисти²¹ подржани од стране Саудијске Арабије, Јордана и Сједињених Америчких Држава а тајну подршку су пружали и Британци. Циљеви републиканаца су били борба против династичког типа власти, корупције, примене верских закона. Јеменска Арапска Република је прва држава на Арапском полуострву на чијем челу није био монарх. Многи захтеви присталица реформи у оквиру Саудијске Арабије су се подударали са политиком републиканаца у Северном Јемену, што је представљало опасност по стабилност саудијског режима, поготово што су многи официри пребегавали у Египат. Ово је један од многих примера који ће у будућности формирати саудијску спољну политику, где ће се Саудијци увек супротстављати напорима да дође до промене режима у региону давањем подршке, пре свега сунитским монархијама у окружењу. Египћани и Саудијци су се повукли из сукоба пре него што се рат уопште завршио. Међутим, египатска војска је претрпела велике људске и материјалне губитке у овом рату што се на крају одразило на борбену способност у ткз. Шестодневном рату против Израела 1967. године, а тај рат је био велики ударац за Насеров углед међу Арапима. Гамал Абдел Насер је умро 28. септембра 1970. године, а ову вест власти у Ријаду су примили са великим олакшањем, пре свега јер је то за њих коначно значило да су пребродили прву озбиљну међународну претњу по власт породице Сауд. Од тада односи Египта и Саудијске Арабије су се значајно побољшали. Пре свега јер је нови председник Египта, Анвар ел Садат, протерао све совјетске стручњаке и официре, а почео је и да води про-америчку политику у региону.

3.2 Исламска револуција

После нестанка опасности коју је представљао Насер по безбедност саудијске породице, седамдесете године су биле релативно просперитетне за Саудијску Арабију. Краљ Фајсал је покренуо петогодишње планове модернизације државе. Ширење социјалних програма, рапидно развијање пољопривреде, велика улагања у здравствени и образовни систем. Поред тога, Нафтна криза је изнедрила краља Фајсала као лидера у арапском свету²². Међутим, 25. марта 1975. године на њега је извршен атентат, а убица је био син његовог полу-брата. Фајсала је наследио његов млађи брат Халид који је наставио политику развоја, модернизације економије и великих инфраструктурних улагања. Такође, треба напоменути да су, осим улагања у сопствену државу, Саудијци све више трошили новац на финансирање различитих муслиманских организација у свету и ширењу вехабијске интерпретације ислама. Међутим, крајем деценије, тачније 1979. године дошло је до промена у региону које су умногоме утицале на саму политику Ријада. Пре свега, за Саудијску Арабију, најважнији догађаји су били: Исламска револуција која се десила у Ирану, потом

²¹ У овом грађанском рату, ројалисти су били углавном Заиди муслимани, припадници шиитске секте.

²² Тајм магазин га је 1974. године прогласио за "Човеком године".

инвазија Совејтског савеза на Авганистан, заузимање Велике џамије у Меки од стране исламиста и преузимање место председника Ирака од стране Садама Хусеина.

Након, од стране ЦИА организованог, пуча и рушења Мухамеда Мосадека, шах Реза Пахлави је имао у својим рукама апсолутну власт. Сам шах је био про-западњачки настројен, те је прихватио многе трендове који су долазили са Запада и спровео је многе реформе које јесу створиле малу, модерну, средњу класу али то је створило сукоб са шиитским верским поглаварима. Односи са Саудијском Арабијом су у то време били, иако уз одређене несугласице, пријатељски. Важност Ирана је била у томе јер се граничио са Совјетским савезом и у суштини му онемогућавао приступ Персијском заливу, као веома значајном региону у погледу енергената. Због свог положаја Иран је био битан савезник у региону за САД, зато су и добијали најмодерније америчко наоружање. На основу тога је створена америчка спољна политика у овом региону познатија као “twin pillars” која је поред Ирана обухватала и Саудијску Арабију. Међутим, реформе које је спроводио шах негативно су утицале на положај пре свега руралне популације. Такође, Иран је због великог прилива новца добијеног продајом нафте, имао великих проблема са инфлацијом, корупцијом, великом неједнакошћу у приходима грађана, што је између осталог довело до миграција село-град, и поред свега тога треба напоменути да су Американци обучавали озлоглашену иранску тајну полицију САВАК, све ово је у суштини поставило основе за револуцију. Према многим на Западу народна револуција се десила неочекивано. После многих штрајкова и протеста током 1978. и и веома значајног инцидента који се десио у граду Абадан²³ под притиском народа Реза Пахлави је абдицирао. А на власт је, из егзила у Француској, 1. фебруара 1979. дошао Рухолах Хомеини. Тиме је створена прва модерна шиитска држава. Оно што је представљало опасност за Саудијце, а по њиховом мишљењу, иако неколико деценија касније и даље актуелно, јесте Хомеинијева преданост извоза револуције и уједињење свих муслимана, сунита и шиита. Хомеини је био и велики критичар саудијске интерпретације ислама, вехабизма. Притом, да би се разумео страх породице Сауд од оваквог Ирана треба, између осталог, знати географску распоређеност и бројчани однос шиита и сунита у региону. Иран је највећа шиитска држава, овој грани ислама припада више од 90% становништва. Ирак је прва арапска шиитска држава са око 65% шиита од укупне популације, а већина шиита се налази у централним и јужним деловима Ирака, који су богати нафтом. У Азербејџану шиити представљају око 85% од целокупне муслиманске популације, у Бахреину представљају две трећине од свих муслимана, а у Кувајту око 40%. У Сирији свих шиита има око 15%, а у Либану проценат шиита и сунита је отприлике исти, 27% за обе групе. Док у, јужном саудијском суседу, Јемену Заиди шиити чине око 35% становништва.

²³ Према наводима опозиције, тајна полиција САВАК је била одговорна за подметање пожара у биоскопу 19. августа 1978. године у коме је погинуло 477 људи.

Поред револуције која се десила у Ирану, дошло је до још једног догађаја који ће имати утицај на цело саудијско друштво. За време трајања хаџилука, 20. новембра, наоружана група је заузела територију између Меке и Медине, а истог дана су успели да заузму Велику џамију у Меки. Борбе са владиним снагама су трајале две недеље, а званично је завршена 2. децембра. Овај догађај је само још више повећао забринутост власти у Ријаду од екстремиста унутар саме државе. Отприлике у исто време десили су се протести шиита у Источној провинцији који су, такође, угушени. Саудијци су наравно кривили Иран за ове протесте, оптужујући их да су спонзорисали радио станице у самој Саудијској Арабији које су критиковале краљевску породицу. У суштини револуција која се десила у Ирану је збацила режим шаха, који је спроводио вестернизацију друштва, а отворила је врата за настанак шиитске теократске републике. Тиме су створени услови за ривалство између Саудијске Арабије и Ирана. Притом опасност по безбедност Саудијске Арабије није долазила само искључиво споља, већ и на основу примера заузимања Велике џамије од домаћих екстремиста изнутра.

3.3 Ирачко – ирански рат и инвазија Ирака на Кувајт

Односи Ирака и Саудијске су увек били пуни успона и падова, али тек седамдесетих година односи ове две државе су постали бољи, а то је нарочито било приметно после Иранске револуције 1979. Исте године када се десила револуција у Ирану, Садам Хусеин је преузео место председника Ирака а недељу дана касније је организовао чистку унутар саме партије чиме је уклонио све реалне и потенцијалне противнике. Тиме је припадник сунитског ислама, у већински шиитској држави, постао апсолутни владар. С обзиром на развој догађаја у суседном Ирану, Ирак и Саудијска Арабија су сматрали да им прети сличан сценарио, поготово што је Хомеини позивао на исламску револуцију у свим муслиманским државама, те су због тога односи ове две државе постали приснији. Треба напоменути да Саудијци нису видели Садама Хусеина као поузданог партнера, али су ипак сматрали да је иранска претња већа, а узимајући у обзир географски положај Ирак је служио као тампон зона између Ирана и Саудијске Арабије. Садам Хусеин је рачунао да је иранска војска, због револуције која се десила, ослабљена те је сматрао да ће рат који је планирао трајати кратко. Он је напао Иран из више разлога. Први разлог је очигледно био у претњи коју је Исламска револуција представљала за његову власт, сматрао је да ће превентивним нападом на Иран срушити Хомеинија, док још није учврстио власт, што би га ставило у позицију да утиче на Ирак. Други разлог је жеља Садама Хусеина да припоји Ираку, нафтом богату, иранску провинцију Хузестан која је већински настањена Арапима. А тиме би добио и нешто повољнији излаз на Персијски залив. Рат је почео 22. септембра 1980. и у почетку ирачка војска је заузела одређене иранске територије. Међутим, већ се крајем 1982. ратна срећа преокренула, иранска војска је прешла у офанзиву, повративши све изгубљене територије, а делови фронта су се сада налазили на ирачкој територији. Једна од

главних карактеристика овог рата је употреба хемијског оружја од стране ирачке војске. У току самих сукоба са Ираном коришћење тог оружја није изазвало велико негодовање међу западним политичарима, али је касније коришћен као један од главних аргумената у подршци инвазији Ирака 2003. За разумевање будућег развоја сунитско-шиитских односа треба напоменути да су се многи шиити, вероватно још под утицајем идеје пан-арабизма, борили на страни ирачке војске. Дакле, с обзиром да је Саудијска Арабија означила шиитски Иран као претњу, заједно са осталим арапским заливским монархијама, је финансирала ирачку војску. Саудијска Арабија је у те сврхе дала више од 25 милијарди долара, а ратни дуг је, по завршетку рата, износио више од 100 милијарди долара. Осамдесете године двадесетог века су за Саудијце биле поготово опасне због ескалације сукоба у региону пре свега због Садамових амбиција и оснивања Хезболаха, један од примера извоза иранске револуције, а треба узети у обзир и инвазију СССР на Авганистан 1980. године. Као одговор на дешавања у региону, арапске монархије су у 25. маја 1981. године у Абу Дабију основале Савет за сарадњу арапских држава Залива²⁴. Иако се многи не би сложили, у периоду после америчке инвазије на Ирак дошло је до бржег и ефикаснијег повезивања заливских држава, па можемо рећи да ова организација сада има елементе безбедносне заједнице. Примери тог повезивања су сарадња у области борбе против тероризма, смиривање протеста у јеку Арапског пролећа, слање заједничких снага у Бахреин 2011. године, мирно преношење власти у Јемену 2011. године, заузимање заједничког става поводом сукоба у Сирији (Тодоровић, 2016). Нови краљ Фахд који је дошао на власт 1982. године, после смрти свог брата Халида, је због новонастале ситуације почео масовно да купује инострано наоружање²⁵, што је и данас једна од главних карактеристика саудијске политике.

Крај рата између Ирака и Ирана је само био увертира у нови сукоб. Дугови који су се нагомилали током овог рата и ниске цене нафте били су велики терет за ирачку економију. Садам Хусеин је у више наврата, може се рећи, захтевао од кувајтског емира да му се дугови отпишу, а само Кувајт је потрошио више од 10 милијарди долара на Садамов рат. По завршетку овог рата и катастрофалног стања ирачке економије, кувајтска нафтна поља су била примамљива мета за непредвидљивог Садама. Међутим, није могао тек тако да изврши инвазију на једну независну државу, поготово ону која је богата нафтом и у исто време у добрим односима са САД, те је због тога отпочео кампању оптужби на рачун Кувајта. Ирак је 2. августа 1990. извршио инвазију на Кувајт брзо елиминишући сваки отпор, а рат је трајао свега два дана и завршен је ирачком победом. Овакав развој догађаја захтевао је брзу реакцију Саудијске Арабије, те је апсолутни приоритет био заштита Источне провинције, чија су нафтна поља могла постати следећа мета Садама Хусеина, и ослобађање Кувајта. Такође, треба имати у виду да је тај предео на

²⁴ Савет за сарадњу арапских држава Залива је регионална међувладина политичка и економска унија чије чланице су Бахреин, Кувајт, Оман, Катар, Саудијска Арабија и Уједињених Арапских Емирата. Више информација о овој организацији се могу наћи на <http://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx> (приступљено 22.3.2019.).

²⁵ http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php (приступљено 9.3.2019.).

границама Ирака, Кувајта и Саудијске Арабије без већих географских препрека у виду река, планина, клисура. Дакле у питању је раван предео који би у случају напада био неповољан за одбрану, узимајући у обзир однос снага Ирака и Саудијске Арабије. Због тога је краљ Фахд дозволио привремено стационирање америчких трупа у држави. После пропалих преговора почеле су, од стране Сједињених Америчких Држава предвођене, припреме за ослобађање Кувајта²⁶. Оно што је посебно битно гледајући Саудијску Арабију кроз овај конфликт јесу уступци који су учињени од стране краља доношењем Основног закона, као и дебата која је покренута унутар саудијског друштва о неспособности власти да одбрани државу од агресора, огромним новчаним средствима утрошеним на, очигледно за одбрану државе, неспособну војску. Критикована је и одлука о привременој дозволи страним трупам из „неверничких“ држава да буду стациониране на муслиманској територији што је још више разљутило домаће исламисте који су већ ионако били непријатељски настројени према владајућој породици, а своје незадовољство су често исказали у виду демонстрација која би на крају увек била угушена (Wynbrandt, 2010).

3.4 Инвазија на Ирак 2003. године

Као што је већ речено, породица Сауд је због својих интереса често „гајила“ исламске екстремисте, не само на својој, него и на територијама других држава. Један од драстичних примера је био финансирање и обучавање муџахедина који су се борили против Совјета у Авганистану, а сам Авганистан је био место настанка терористичке организације Ал Каида. Подршку муџахединима у борби против Совјета нису давали само Саудијци, већ и Пакистанци и Американци. Кратковидост и недостаци овакве политике ће многим постати јасне тек много година касније. Ал Каида је деведесетих често као мету напада бирала америчко војно особље, а примери су напади на хотел у Јемenu, напад у Ријад, амбасаду у Најробију и напад на амерички ратни брод. Све ово је био увод у оно што ће се десити 11. септембра 2001²⁷. Иако је у почетку Бин Ладен, припадник богате саудијске породице, био саудијски и амерички савезник у борби против Совјета, врло брзо је постао највећа претња по безбедност Саудијске Арабије и најбитнија мета у америчкој борби против тероризма. А представљао је и изазов за саудијско-америчке односе пре свега јер је 15 киднапера у нападу 11. септембра било саудијског порекла. Ово је био прорачунат потез Бин Ладена јер му је била намера да унесе раздор између Саудијске Арабије и САД. Недуго после инвазије америчке коалиције на Авганистан

²⁶ Заливски рат, који је уследио после инвазије, можемо да поделимо на два дела. Операција Пустински штити (2.8.1990-17.1.1991) и Операција Пустинска олуја (17.1.1991-28.1.1991) и која се завршила победом коалиционих снага и протеривањем ирачке војске из Кувајта.

²⁷ Тог дана је извршен терористички напад на САД у коме је погинуло више од 3 000 људи, иако је првобитно негирао, 2004. године Бин Ладен је и званично преузео одговорност за овај напад.

и почетка борбе против Талибана, почеле су припреме и за инвазију Ирака. Главни аргумент за инвазију који је америчка администрација представила својој јавности је био да Садам Хусеин у свом поседу има оружје за масовно уништење. Поред тога на терет су му стављали и кршење људских права и спонзорисање тероризма. Наравно, наводна борба против тероризма за свој циљ је имала повећање војне доминације Сједињених Америчких Држава (Јевтић, 2017). Коалиција предвођена америчким трупaма започела је инвазију 20. 03. 2003 а ирачки режим је срушен 01. 05. 2003. године. Ово је представљало почетак рата у Ираку чије су главне карактеристике биле секташко насиље, бомбашки напади терориста–самоубица, напади на окупационе снаге, а сама држава је упала у потпуни хаос током сунитске побуне. Према одређеним подацима многи бомбашки-самоубице су били држављани Саудијске Арабије, што је донекле и логично имајући у виду да су Саудијци финансирали многе радикалне сунитске групе у Ираку. Иако су се и Саудијска Арабија и Иран противили инвазији, ово је ипак ишло на руку Иранцима јер је рушење сунитског диктатора отворило простор за њихово деловање. Такође, одређене грешке су учинили Американци чије су последице тек касније утврђене. Осим што можда можемо да кажемо, из садашње перспективе, да је сама инвазија била грешка, америчке одлуке које су олакшале Ирану да увећа свој утицај су: распуштање ирачке војске, расформирање војних и обавештајних служби и уклањање из државних институција свих дотадашњих чланова Баас партије. Не улазећи дубље у ову проблематику, можемо рећи да је шиитска већина у време Садама Хусина била потлачена од стране сунитске мањине. А да је у периоду америчке окупације и поновне изградње државних институције, где су шиити заузели водећа места, дошло до реваншизма од стране шиита који су постепено истиснули сунитску мањину са свих битнијих положаја у државној администрацији. За овај период је карактеристично је интензивирање и јачање односа ирачке и иранске шиитске уleme, а многи протерани ирачки шиитски клирици су се вратили из Ирана. Из перспективе Саудијске Арабије војна акција и окупације САД представљала је, најблаже речено, катастрофу. Тим чином САД су створиле прву арапску шиитску државу која је развила веома блиске односе са Ираном, највећим регионалним ривалом не само Саудијске Арабије, него и Израела и самих Сједињених Америчких Држава. Ирак је био последња карика у успостављању копнене везе Техерана и Бејрута. Сам однос снага у региону Блиског истока је померен у корист шиита на штету сунита и генерално заливских монархија.

4. АРАПСКО ПРОЛЕЋЕ

Назив „Арапско пролеће“ је алузија на „Прашко пролеће“ и означава талас протеста и сукоба који су захватили шири регион Блиског истока²⁸. На ширење

²⁸ Велики утицај на брзо ширење протеста имале су ткз. друштвене мреже, платформе и телевизијске куће као што је Ал Џазира. Узроке ових сукоба можемо наћи у диктатури и ауторитативном типу

немира у региону се у Ријад у гледало као на спољну претњу која може да угрози стабилност режима и да смањи утицај Саудијске Арабије у региону. Иако су у многим државама подржавали протесте и радикалне сунитске групе (Либија, Ирак, Сирија, Либан, Палестина) у свом непосредном окружењу су заузели контрареволуционарну позицију (Јемен, Бахреин, Египат, Оман). На унутрашњем плану, први протест у Саудијској Арабији је забележен у Џеди, а демонстрације су се врло брзо прошириле у градовима као што су Ријад, Катиф, Хофуф, Таиф, Табук и многим другим градовима. Број учесника се кретао од неколико десетина до више хиљада. Осим захтева за већа права жена, ослобађање политичких затвореника и фер и правично суђење, ове демонстрације су имале и секташке карактеристике, пре свега велики број шиита се побунио против власти у Ријад, између осталог и због интервенције у суседном Бахреину. Одговор власти, с једне стране, је био у гушењу демонстрација и што је резултирало са неколико десетина мртвих, стотинама повређених и приведених, а с друге стране власт је новцем почела да купују лојалност лидера локалних племена, повећане су плате у јавном сектору, као и субвенције. Претпоставља се да је на све ово потрошено више од 100 милијарди долара. За Саудијце, осим унутрашњих, протести у Египту, Бахреину, Јемену су била од највећег значаја. Породица Сауд се осетила угрожено када је на првим демократских изборима за председника изабран Мухамед Морси, представник Муслиманског братства²⁹, који је такође добијао подршку из Турске и Катара. Због тога су Саудијска Арабија и Уједињени Арапски Емирати подржавали протесте против Морсија и војску која је на крају извршила државни удар, што је на власт довело генерала Абдела Фатаха ел Сисија, и тим чином онемогућили Муслиманско братство да прошири свој утицај у региону. На сасвим супротној, источној, страни у Бахреину су такође избиле велике противвладине демонстрације. Протести у Бахреину су имали примесу секташког, јер је ово држава чије становништво већински припада шиитској грани ислама, док је на власти сунитска породица Халифа која је у добрим односима са породицом Сауд. Да би угушила протесте и спречила њихову даљу ескалацију, Саудијска Арабија је послала своје јединице у оквиру Штита полуострва, војног крила Савета за сарадњу заливских држава. Иако су се после тога организовали протести, они су били неуспешни, те је породица Халифа и даље на власти. На југу, тачније у Јемену, протести су почели отприлике кад и у Тунису и Египту. После скоро годину дана често насилних протеста, од којих су се неки завршавали са десетинама жртава, све веће активности Ал Каиде на полуострву, неколико пропалих преговора о мирном преносу власти и на крају покушаја атентата на, дугогодишњег председника Јемена, Абдулах Салех је

власти, корупцији, непотизму, незапослености, високој инфлацији, сиромаштву, клептократији, кршењу људских права и у одређеним демографским, верским карактеристикама појединих држава. Циљеви протеста су углавном били смена власти и демократизација, али у неким државама протесте, борбу па и саму власт су преузели исламисти.

²⁹ Муслиманско братство и Саудијска Арабија имају дугу историју сарадње, посебно у време Насера. Међутим, у последњих десетак година то није случај и сада се често налазе на супротним странама око многих питања.

прихватио да сиђе са власти, а у том посредовању је највише имала утицај управо Саудијска Арабија. На изборима расписаним 21. фебруар 2012. Хади је био једини кандидат, те је поставши председник званично и била завршена 33 године дуга владавина Абдулаха Салеха. Не бих улазио претерано у последице Арапског пролећа и почетак Арапске зиме, само бих закључио да је талас протеста који је захватио шири регион Блиског истока неке државе потпуно уништио (Либија, Сирија, Јемен) док су се нека друштва, после почетне еуфорије, практично вратила на почетно стање, ако не и још горе. Саудијска Арабија на цело Арапско полуострво гледа као на своје „задње двориште“, те не дозвољава да се десе било какве промене које би штетиле њеним интересима. Зато су Саудијци имали активну улогу у дешавањима у Бахреину и у посредовању у Оману и Јемену. Иако су се у свом непосредном окружењу противили променама, то их није спречило да подрже протесте и промене у државама у којима су хтели да повећају свој утицај, очигледни примери су Либија и Сирија, а после првих демократских избора у Египту и протести против Мухамеда Морсија.

5. СМЕНА ГЕНЕРАЦИЈА – МУХАМЕД БИН САЛМАН

Недуго после ових дешавања дошло је до смене власти у Саудијској Арабији после смрти краља Абдулаха бин Абдулазиза 23. јануара 2015. на престо је дошао његов полу-брат Салман бин Абдулазиз. Једна од његових првих одлука је била да свог сина Мухамеда бин Салмана постави на чело Министарства одбране чиме је он постао најмлађи министар одбране икада. Сам успон Мухамеда бин Салмана је био брз, јер је он већ 21. јуна 2017. године, после борбе у оквиру краљевске породице, био проглашен за престолонаследника, заменивши Мухамеда бин Најефа. Неискуство новог престолонаследника се огледа у брзоплето донетим, недовољно промишљеним, одлукама које продубљују тензију како унутар саме владајуће породице тако и у региону Блиског истока. Од његовог успона многи га, поготово због старости и слабог здравља тренутног краља, гледају као на сиву еминенцију. Наравно, на ову одлуку краља да постави свог сина на место престолонаследника многи у породици нису гледали благонаклоно, пре свега зато што се променио уобичајен систем наслеђивања трона. Уместо досадашњег система са најстаријег Ибн Саудовог сина ка најмлађем, сада је први на месту за наследника краља унук првог владара Саудијске Арабије. С друге стране, може се рећи да је нови престолонаследник међу млађом популацијом популарнији од старијих чланова краљевске породице, јер је и представник тзв. „интернет генерације“, али не би требало заборавити да и међу млађом популацијом постоје они са исламистичким ставовима. На њега се гледа као на неког ко ће Саудијску Арабију модернизовати и, поготово што се тиче људских права, увести у 21. век. Систем по којем је ред за престо ишао са најстаријег сина Ибн Сауда ка најмлађем је неодржив, пре свега што су сви његови синови у позним годинама и слабог здравља, па је један од приоритета

изналажење новог начина преноса власти. Треба напоменути да је пренос власти у оваквом друштвеном уређењу, за разлику од демократског уређења, врло нестабилан. Доласком на место престолонаследника, Мухамед бин Салман није губио време већ је 25.04. 2016. године јавности представио иницијативу Саудијска визија 2030³⁰. Ова иницијатива, поред планираних скромних реформи у области људских права, би требала да драстично промени структуру економије Саудијске Арабије. Апсолутни приоритет је смањење зависности од извоза и цена нафте, диверзификација економије, модернизација здравственог и образовног система. У овом плану се спомиње и јачање приватног сектора, као део пројекта „саудизације“, јачање трговине са другим државама која се неће базирати на нафти, а веома значајан је и план приватизације дела државне нафтне компаније САУДИ АРАМКО³¹. Такође, у новембру 2017. године под изговором борбе против корупције у хотелу Риц-Карлтон у Ријаду је практично било заточено стотине бивших и садашњих владиних званичника, саудијских свештеника, бизнисмена и чланова краљевске породице. Овде нема говора о системској борби против корупције и реч је заправо о учвршћивању власти, прикупљању неопходних новчаних средстава за спровођење планираних пројеката и „довођењу у ред“ непослушних чланова краљевске породице. На крају ове акције "борбе против корупције" према извештајима у државну касу враћено је више од 100 милијарди долара. Све ово може имати веома озбиљне последице по Мухамеда бин Салмана, имајући у виду и начин на који је дошао на место престолонаследника. Поготово ако знамо да су сукоби унутар краљевске породице уобичајени, а да је не тако давно и сам краљ Фајсал био убијен од стране свог нећака. С друге стране, ова наводна борба против корупције имала је и за циљ да обичном саудијском грађанину покаже да нико није недодирљив и да се подршка престолонаследнику међу обичним људима повећа. Један од значајнијих показатеља природе саудијског режима, односно сада *de facto* владара, Мухамеда бин Салмана јесте случај Кашоги. Убиство овог новинара, који је често критиковао краљевску породицу, показује да они у врху власти неће толерисати било какве критике и да ће се реформе спровести само онолико колико њима буде одговарало. Иако и даље негирају злочин, крајем октобра турске власти су дошле до аудио доказа да је он убијен. Осим доказа које су турске власти изнеле, ЦИА је такође дошла до закључка, између осталог на основу пресретнутих комуникација, да је наручиоц убиства Мухамед бин Салман. Што се последица тиче, пуно људи из света бизниса су се, као руководиоци и инвеститори, повукли из

³⁰ Ово је заправо лични пројекат Мухамеда бин Салман који је и створен зарад његове самопромоције, као и средство које би требало да га устолочи као једину реалну опцију у процесу наслеђивања. Самим тим за овом иницијативом, по мом мишљењу, не постоји консензус међу члановима краљевске породице. Што ме доводи до закључка да ако би Мухамеду бин Салману био уклоњен са тренутне позиције, тако би и овај програм практично нестао.

³¹ Продајом 5% удела би требало да се прикупи 100 милијарди долара што би омогућило финансирање одређених пројеката у оквиру Саудијске визије. Међутим, многи стручњаци су изразили сумњу у вредност ове државне компаније, те је процењују на 1,2 билиона до 1,5 билиона долара. Дакле, да би прикупили жељених 100 милијарди долара, Саудијци би морали да продају пуно више од 5%.

многих пројеката Саудијске визије 2030, али осим тога реакција међународне заједнице је била исувише блага.

Још пре ове, за Мухамеда бин Салмана, катастрофе у вези са Кашогијем, дошло је до конфликта између Саудијске Арабије и Катара. Од стицања независности 1971. године Катар је био у сенци свог моћнијег суседа. Од доласка на власт 1995. шеик Хамад бин Халифа ал Тани је желео да претвори Катар, од послушника Саудијске Арабије, у државу која ће водити независну политику. У том настојању је 1996. године основана Ал Џазира, медијска кућа која је често критиковала породицу Сауд, а за време Арапског пролећа је имала велику улогу у покривању свих протеста и сукоба у региону. Једна од првих одлука Хамида бин Халифе по доласку на власт је била и та да се обнове дипломатске везе са Израелом и Ираном. С обзиром на величину Катара, гледано и територију и становништво, јасно је да ова држава не може да парира Саудијској Арабији. Зато је донета одлука да се ваздушна база Ал Удејд додели Американцима на коришћење, а то је и озваничено у марту 2002. године. Ово је била можда и једна од битнијих одлука, јер је присутност Американаца требало да гарантује заштиту од било какве војне интервенције Саудијске Арабије, што је вероватно могло да се деси имајући касније у виду акције Саудијске Арабије у Јемену. Катар је за време револуције у Египту подржавао Муслиманско братство, а у Сирији су финансирали своје опозиционе групе које су се често сукобљавале, не само са сиријском војском и иранским јединицама, него су и са наоружаним групама које је финансирала Саудијска Арабија. Званично Саудијска Арабија је прекинула дипломатске односе са Катаром 5. јуна 2017. Оптужбе на рачун Катара су биле да у региону подржава деловање Муслиманског братства, да деловање Ал Џазире подрива регионалну безбедност и да има „превише блиске“ односе са Ираном. Саудијска Арабија је, заједно са још неким заливским монархијама, затварање ваздушног простора за катарске авионе, забрана катарским бродовима да користе луке, затворена је и једина копнена граница³². Овај наметнути ембарго дао је простора Турској³³ и Ирану, те су оне притекле Катару у помоћ, пре свега у храни. Према многим параметрима може се рећи да покушај Ријада да изолује Катар није донео веће резултате јер сада Катар има јаче везе са више великих регионалних играча. Са Турском планира отварање војне базе на својој територији, са Ираном дели највеће тренутно познато гасно поље што представља тачку потенцијално плодноне сарадње између ове две државе, а такође се спомиње да ће Катар од Русије купити ракетни систем С-400. На основу развоја догађаја можемо оценити да Ријад није успео да врати Катар у своју сферу утицаја те ће због тога ембарго врло вероватно остати на снази и у наредном периоду.

³² Саудијска Арабија планира да изгради канал на граници са Катаром у дужини од 60 километара и ширине 200 метара. Што би и физички одвојило Катар од остатка полуострва. Ово би био и један симболичан чин имајући у виду односе ове две државе.

³³ Тренутно се у Катару налази око 3 000 турских војника, а тај број ће се вероватно повећати на 5 000.

Ни на јужним саудијским границама није било мирно иако је било покушаја од стране УН да се стање у Јемену стабилизује. Још док је имао само позицију министра одбране, једна од првих одлука Мухамеда бин Салмана је била да мобилише сунитске монархије како би се борили против покрета Ансар Алах, односно Хута. Међу Саудијцима и политичарима западних држава влада став да Иранци финансирају и достављају неопходно наоружање Хутима. Ове наводе Иран наравно негира. Јемен је постао попрште сукоба између Ирана и Саудијске Арабије, који је постао интензивнији након успона Мухамеда бин Салмана. Да би се разумела оштра реакција Саудијске Арабије на развој догађаја у Јемену треба имати у да су Хути део шиитског ислама, конкретно Заиди, и да су се побунили против власти Хадија који има подршку Саудијске Арабије. Ово су Саудијци видели као нарастајући утицај Ирана у држави са којом деле границу што је за њих било неприхватљиво. Такође, велики број Заиди шиита живи у јужном делу Саудијске Арабије на граници са Јеменом, с тим што границе повучене 1934. нису прекинуле племенске везе. Саудијска војна интервенција је проузроковала тренутно највећу хуманитарну кризу³⁴. У току самих сукоба дошло је до ратних злочина, јер су авиони саудијске коалиције неретко циљали места окупљања великог броја цивила као што су сахране, венчања, болнице, школе. Наравно, адекватна реакција међународне заједнице је изостала, а свест о сукобима у Јемену у западној јавности је на ниском нивоу, те се војна опрема и даље продаје Саудијској Арабији. Борбе Хута и саудијске коалиције су искористили исламски екстремисти припадници ткз. Исламске државе и Ал каиде на Арапском полуострву, те су заузели добар део територија на истоку и југу државе. Сами сукоби су дошли у позицију где ни саудијска коалиција ни Хути немају довољно снаге да остваре превагу и у последњих годину дана није дошло до већих територијалних губитака Хута, они и даље контролишу територију која где живи већина јеменског становништва као и главни град Сану и стратешки значајну луку Худајда. Такође, и УАЕ иако у коалицији има своје интересе на југу, пре свега због лука, које ће покушати да оствари независно од Саудијске Арабије.

Међутим, Јемен није једина држава где су се Иран и Саудијска Арабија сукобили јер је то био случај и у Сирији, Ираку и Либану. А то надметање је било и пропраћено стварањем, експанзијом и на крају уништењем ткз. Исламске државе која је идеолошки била супротстављена Саудијцима. На власти у, већински сунитској, Сирији је Башар ал Асад припадник Алевита, огранак шиитског ислама. После протеста који су избили 2011. сукоб се интензивирао и многе државе у региону су, у намери да остваре своје интересе, допринеле ескалацији сукоба. Саудијска Арабија је подржала и финансирала многе исламистичке, сунитске опозиционе групе. Наравно, највећу подршку сиријској влади су давали Иранци. Они су

³⁴ Више од 20 милиона људи широм Јемена нема редован приступ храни, пијаћој води и минималним здравственим услугама, а скоро 10 милиона је изложена високом нивоу глади, више од 2 милиона деце је на ивици глади, а 85 000 је умрло. Током протекле четири године у сукобима је погинуло више од 17 000 цивила, а више од 3 милиона је расељено. Стање је погоршано и блокадом лука којом се допрема хуманитарна помоћ.

финансирали, наоружавали, обучавали многе шиитске војне јединице које су учествовале у рату. Ту не треба заборавити и либански Хезболах³⁵ који је подржан у великој мери од Ирана. Још већу опасност по, не само Сирију, него и суседне државе је био настанак Исламске државе Ирака и Леванта, тзв. Исламска држава. На врхунцу моћи крајем 2014. и почетком 2015. ИД је контролисала велике делове Сирије и Ирака, а изашла је и на границе Јордана и Саудијске Арабије. Постојала је опасност да се, из ирачке провинције Ал Анбар, конфликт прелије на територију Саудијске Арабије, због тога је послата војска да обезбеди границу са Ираком. Русија је узела активније учешће у конфликту у септембру 2015. године чиме је померила однос снага у Сирији у корист Асада што је у суштини, упркос великим новчаним улагањем, распршило жеље сунитских монарха о смени власти. Не треба заборавити улогу Ирана и шиитских милиција у овим сукобима пре свега у стопирању офанзиве ИД у Ираку. Током сукоба у Сирији доминантан наратив који је долазио углавном из западних и неких блискоисточних медија да је ово сукоб између шиита и сунита, а с чим се не бих сложио. У сиријској војсци, осим Алевита, има велики број сунита, а међу обичним грађанима Асад је виђен као гарант секуларизма насупрот сунитском типу екстремизма. После Арапског пролећа и пораза Исламске државе, ирански утицај у региону се драстично повећао. У Ираку шиитске политичке партије имају већину, у Сирији је на власти ирански савезник Асад, а у Либану Хезболах који је после сиријског грађанског рата изашао као победник са драгоценим ратним искуством и још већим утицајем на либанску политику. Можемо рећи да сада постоји копнена веза између Ирана и Либана, преко Ирака и Сирије, с тим што Иран вероватно неће стати у настојању да свој утицај даље прошири. Притом повећање утицаја у региону ће вероватно зависити од способности да се ублаже негативне последице санкција. На основу недавних дешавања не видим могућност да у догледном временском периоду дође до значајанијег побољшања односа између Ирана и Саудијске Арабије, а јачање утицаја Ирана у региону биће праћен још већом репресијом над шиитима у Саудијској Арабији.

6. ВЕЛИКЕ СИЛЕ У РЕГИОНУ

Током целе своје историје Блиски исток је био поприште сукоба великих империја, то се наравно није променило ни у 21. веку осим што су дometи и утицај тих сукоба постали глобалнији. Сједињене Америчке Државе су после распада Совјетског савеза и настанка униполарног света постале најјача војна, економска и технолошка сила и једина држава која је у било ком моменту на било којем месту на

³⁵ Хезболах или Хизбулах (у преводу „Божја странка“) је шиитска ораганизација у Либану, која је основана 1982. године уз помоћ Ирана, тренутни лидер је Хасан Насралах који је на тој позицији од 1992. Хезболах има велику улогу у либанском политичком животу, а пресудну улогу је одиграо у Сиријском грађанском рату. Хезболах је велики углед стекао међу Арапима нарочито 2006. године после сукоба са Израелом.

планети могла да пројектује своју војну моћ (Јевтић, 2017). Почетак односа Саудијске Арабије и САД можемо наћи још на самом настанку саудијске државе, поготово после повлачења Британаца из тог региона. Пре свега за Американце у овом региону је било битно да се утицај Совјетског савеза умањи и да се обезбеди редован прилив неопходне нафте. Међутим, америчка економија више не зависи директно у толикој мери од саудијске нафте као пре неколико деценија, али нафта са Блиског истока и даље има индиректан утицај у оваквом глобализованом свету, при том треба узети у обзир да се глобална економија ослања на одређене морске правце, па је тако у интересу САД да Баб ел Мандеб, Хормуз и Суецки канал буду отворени и безбедни за пролаз бродова. Може се рећи да је, поред Саудијске Арабије, у овом региону Израел најприроднији амерички савезник, поготово када се узме у обзир настојање да се утицај Ирана смањи а приметно је и приближавање Саудијске Арабије и Израела. Саудијска Арабија већ дуже време игра битну улогу у америчкој економији, пре свега јер већ неколико деценија нафту продаје у доларима, а тим истим новцем купује модерно америчко оружје и улаже у некретнине и ткз. start-up - ове. Такође, на пољу борбе против тероризма, иако сама природа саудијске државе погодна за стварање екстремиста, имају јако дугу и добру сарадњу са САД. Дакле већ дуже време се Саудијци за безбедност у региону ослањају на страну силу, односно САД. Међутим, постоје назнаке да ће се врло брзо америчка присутност у овом региону смањити, пре свега имајући у виду повлачење из Ирака и нову политику према Далеком истоку (Pivot to Asia).

Поред САД као водеће светске силе, Русија је такође присутна у овом региону, а после Арапског пролећа изашла као једна од држава која је проширила свој утицај на Блиском истоку. Пре свега једина поморска база у Медитерану се налази у Тартусу, а авио-база у близини града Латакија. Због тога је било битно за Русију да не дође до поделе и апсолутног уништења сиријске државе. Са свим дешавањима у овом региону имајући у виду пре свега настанак ИД, интереси Русије и Ирана су се поклопили у неколико поља. Осим што су заједно под санкцијама САД и њених блиских савезника, пре свега је било битно за једне и друге очување сиријског режима и борба против терористичких група. Ово је био велики проблем за Русију пре свега због чињеница да се велики број држављана Русије и централноазијских држава борио у редовима исламиста, а треба узети у обзир и вечито нестабилни кавкаски регион. А у више наврата су Саудијци нудили инвестиције вредне више милијарди долара, а за узврат је требало да Русија откаже подршку Асаду, али такве понуде су одбијене. Такође, треба имати у виду економске интересе које је имала у Сирији, пре свега у енергетском сектору и продаји наоружања. Својом активнијом улогом, војном и дипломатском активношћу, на Блиском истоку Русија сада има бољу позицију него што је то био случај до само пре неколико година. Сада и Саудијска Арабија чешће сарађује са Русијом, иако су им се интереси у Сирији разилазили, у одређеним случајевима су се и те како поклапали. Ту пре свега мислим на тржиште нафте, односно стрмоглавог пада цене нафте на светском тржишту. Русија и Саудијска Арабија, као водећа држава ОПЕК-а, су се договориле да ће смањити производњу нафте како би се цене стабилизовале и

донекле вратиле на профитабилнији ниво. А све се више причало и о новом формату ове организације као ОПЕК+Русија. Историјска посета краља Салмана Москви, први пут да саудијски монарх одлази у Русију (пре тога СССР), је завршена потписивањем уговора, вредних неколико милијарди долара, у областима енергетике, наоружања и истраживања свемира.

Иако су Русија, а пре тога СССР, и САД већ јако дуго најбитније велике силе у региону, у наредним деценијама би могла да се прикључи Кина. Од отварање Кине према свету 1979. и кинеске верзије капитализма, она је постала позната као „фабрика света“. Никада у људској историји није забележен економски напредак и да је толико људи, а у питању су стотине милиона, у једној генерацији изашло из апсолутног сиромаштва у једну добростојећу средњу класу. Имајући у виду да су јефтини кинески производи одавно освојили свет, сада је наступила нова фаза у развоју Кине. Си Ђинпинг, који је на место председника дошао 2013. године, је покренуо иницијативу Један појас, један пут³⁶. Имајући у виду ову иницијативу и положај Саудијске Арабије и Блиског истока, може се очекивати већа активност Кине у овом региону. Ову нову фазу развоја Кине карактеришу и велике куповине страних компанија и издвајање огромних средстава за развој инфраструктуре држава које су значајне за ову иницијативу. Ова кинеска економска офанзива је пропраћена и јачањем односа са Саудијском Арабијом. У недавној посети Мухамеда бин Салмана Кини, потписано је више из области енергетике, индустрије, финансија, транспорта, пољопривреде, што је вероватно и део шире саудијске политике окретања ка државама на Далеком истоку. Саудијци су изразили жељу да буду део иницијативе Један појас, један пут, а исто то су учинили и Кинези за саудијске пројекте у оквиру Саудијске визије 2030. Поред свега овога треба имати у виду да се у близини саудијских обала налазе и кинеске војне инсталације, поморска војна база у Цибутију и, врло вероватно у будућности, у пакистанској луци Гвадар. После првобитног кретања кинеске робе и капитала, полако се успостављају и кинеске војне базе на најбитнијим поморским рутама. А недавно је и Италија, једна од најзначајнијих држава ЕУ и чланица Г7, званично приступила овој иницијативи што опет има и симболичан значај с обзиром да је древни Пут свиле повезивао Кину и Римску империју.

7. ЗАКЉУЧАК

Тренутно саудијско руководство суочава са низом проблема на унутрашњем и спољном плану, а могућност да се ефикасно одговори на спољне изазове зависиће превасходно од успешности решавања унутрашњих проблема. Још пре званичног

³⁶ Један појас, један пут је развојна стратегија коју је предложио кинески председник Си Ђинпинг и која се фокусира на повезивање Кине са Европом, Африком и остатком Азије. Вредност свих пројеката у оквиру ове иницијативе се процењује на између билион и 8 билиона долара.

настанка треће саудијске државе дошло је до сарадње између чланова породице Сауд и вехабијских клерика који су имали велики утицај на политику државе током скоро целе њене историје поготово на пољу људских права. Иако се у последњих неколико деценија утицај вехабијских учењака у Саудијској Арабији смањио, пре свега на процес доношења одлука, не треба потценити утицај који они имају на изузетно младо становништво које неретко прихвата екстремистичка схватања, која опет на крају могу да угрозе стабилност режима. Све ово има велики утицај на унутрашњу безбедност пре свега због реалних претњи од тероризма са којима се Саудијска Арабија деценијама суочава, а које долазе од сопствених радикализованих грађана. Озбиљан изазов за руководство ће бити и структурне промене у целој економији, које морају да се спроведу ако имају намеру да опстану као држава. Иако се неколико деценија ради на диверзификацији економије није се пуно одмакло јер и даље већина прихода долази од продаје нафте. Гломазана и неефикасна администрација, непотизам, корупција, кршење људских права, пре свега права жена, етничких, верских и сексуалних мањина ће битно утицати на могућност Саудијске Арабије да, осим страних инвестиција, привуче и задржи висококвалификовану страну радну снагу која би, поред домаће, требала да буде стуб модерне економије у пост-нафтном периоду. Међутим, и сам образовни систем није у могућности да одговори захтевима модерне економије, пре свега јер се око половина наставног фонда базира на верском учењу, а мање на развијању критичког размишљања и учењу и размевању природних и техничких наука. Дакле целокупна реформа образовног система која би одговарала економији будућности је неопходна. Поред тога проблем представља велики број сиромашних, па према неким проценама број оних који живе испод границе сиромаштва износи чак 25%, а око трећина млађих испод 30 година старости је незапослено с тим што ће овај проблем бити још већи у будућности ако се не створе нова радна места. Међутим, Саудијска Арабија се налази на, не толико копненом, колико поморски значајном руту између Европе и Далеког истока, односно има излаз на Црвено море и велики потенцијал за развој поморске индустрије и транспорта. А значај овог поморског правца се огледа у томе што је то најзначајнија рута за транспорт робе бродовима између Европске уније и растућих економија Далеког истока. Осим економије, сама природа политичког система је подложна потресима, а пример је и недавна борба унутар породице Сауд за место престолонаследника и фактичким преношењем власти на нову генерацију, с тим што мислим да на дужи период овај систем није одржив, а с друге стране не видим ни реалну алтернативу овом систему, а која не би негативно утицала на јединство државе.

Пребродивши опасност која је долазила од пан-арабизма, социјализма и „безбожничког“ комунизма Саудијска Арабија се сада налази у сукобу са Ираном који се простире целим регионом. Од Исламске револуције 1979. Иран представља најозбиљнијег регионалног ривала и у суштини, из перспективе краљевске породице, егзистенцијалну претњу. Док се Саудијска Арабија показала неспособном да одбрани своју територију, као што је то случај био у време ирачке инвазије на Кувајт, и да ефикасно контролише и сузбије домаће екстремисте, а очигледан

пример је учешће саудијских држављана у многим терористичким групама, с друге стране је Иран, успешно се одбранивши од Садамовог напада, успео брзо да се повеже са шиитима у региону захваљујући између осталог и иранској шиитској улеми. А након инвазије на Ирак 2003. и Арапског пролећа резултат је велики утицај Хезболаха на либански политички живот, опстанак пријатељског режима у Сирији, већина коју имају шиитске партије у ирачком парламенту, отопљавање односа са Катаром и пружање подршке Хутима у Јемену, а треба споменути и договор око иранског нуклеарног програма, који је додуше са новоизабраним америчким председником Доналдом Трампом и уништен, је дефинитивно означило Иран као највећу претњу у региону по Саудијску Арабију. Што је Саудијску Арабију и Израел довело у чудну позицију да сада заједно сарађују у нади да ће смањити ирански утицај на Блиском истоку. А успешно решавања палестинског питања би Саудијцима дало маневарски простор за отворенију сарадњу са Израелом. Такође, од виталног значаја је да централна власт одржи контролу над, нафти богатом, Источном провинцијом и Меком и Медином, одакле црпе легитимитет у исламском свету. За економију Саудијску Арабију је приоритет да теснаци Хормуз и Баб ел Мандаб (самим тим и Суецки канал) буду отворени и безбедни за поморски саобраћај. А посебну пажњу треба обратити и на пограничне провинције које су претежно насељене, на маргинама друштва скрајнутим, шиитима.

Узимајући у обзир све факторе почев од економије па до политичког система, друштвеног уговора и кретања у свету, мислим да Саудијска Арабија као држава, па и друштво неће опстати. Реформе које су неопходне и којима би Саудијска Арабија ухватила корак са најразвијенијим државама света неће моћи довољно брзо и ефикасно да се спроведу а да не изазову реакцију многих конзервативних група унутар саудијског друштва, а сваку назнаку слабости режима покушаће да искористе маргинализоване групе како би побољшале свој положај, то се пре свега односи на шиите. Наравно, распад Саудијске Арабије неће догодити у скорије време, али постепено слабљење у наредним деценијама услед немогућности да се ефикасно спроведу реформе, смањење утицаја због постепеног исцрпљивања налазишта нафте и преласка светске економије на алтернативне изворе енергије би коначно требало да узрокује распадање на првобитно независне области којима би, због и даље значаја који се придаје племенској припадности, владали најутицајнији племенски лидери.

8. ЛИТЕРАТУРА

Књиге

1. Килибарда, З. (2008). Основи геополитике. Београд: Факултет безбедности; Службени гласник.

2. Wynbrandt, J. (2010). A brief history of Saudi Arabia. New York: Infobase publishing.

Докторске дисертације

3. Тодоровић, Д. (2016). Сунитско-шиитски раскол и његове последице на безбедност у региону Блиског истока. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука.
4. Јевтић, М. Д. (2017). Безбедносне последице процеса глобализације после Хладног рата. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука.

Интернет часописи, недељне и месечне новине, остали медији

5. Ardemagni, E. (2018). Gulf powers: Maritime Rivalry in the Western Indian Ocean. Italian institute for international political studies. Преузето 20. априла 2019. године, са <https://www.ispionline.it/en/publicazione/gulf-powers-maritime-rivalry-western-indian-ocean-20212>.
6. Byman, D. (2016). Shifting U.S. interests in the Middle East. The Brookings institution. Преузето 10. априла, 2019. године, са <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/03/02/shifting-u-s-interests-in-the-middle-east/>
7. Bandow, D. (2018). Saudi Arabia has become geopolitical loose cannon. The National interest. Преузето 5. априла, 2019. године, са <https://nationalinterest.org/blog/the-skeptics/saudi-arabia-has-become-geopolitical-loose-cannon-24982>
8. Brimelow, B. (2017). Saudi Arabia has the best military equipment money can buy- but it's still no a threat to Iran. Business insider. Преузето 22. марта, 2019. године, са <https://www.businessinsider.com/saudi-arabia-iran-yemen-military-proxy-war-2017-12>
9. Вујић, Т. (2018). Саудијска Арабија остаје кључни партнер Запада. Преузето 25. априла, 2019. године, са <http://www.politika.rs/scc/clanak/414343/Saudijska-Arabija-ostaje-kljucni-partner-Zapada>.

10. Gaus, G. (2011). Saudi Arabia in the New Middle East. Council on foreign relations. Преузето 5. марта, 2019. године, са <https://www.cfr.org/report/saudi-arabia-new-middle-east>
11. Gresh, A. (2006). Saudi Arabia, a Kingdom divided. The Nation. Преузето 1. марта, 2019. године, са <https://www.thenation.com/article/saudi-arabia-kingdom-divided/>
12. Guzansky, Y. & Striem, E. (2015). Saudi Arabia: A Buildup of Internal and External Challenges. The Institute for National Security Studies. Преузето 24. фебруара, 2019. године, са <https://www.inss.org.il/publication/saudi-arabia-a-buildup-of-internal-and-external-challenges/>
13. Gregory, P. (2017). How Much Is Saudi Aramco Worth? It Depends on Country's Institutions. Forbes. Преузето 19. марта, 2019. године, са <https://www.forbes.com/sites/uhenergy/2017/06/21/how-much-is-saudi-aramco-worth-it-depends-on-the-countrys-institutions/#210c0daf7b83>
14. Dickinson, E. (2013). Sire, How Mush Would You Spend to Stop the Next Arab Spring?. The New Republic. Преузето 14. марта, 2019. године, са <https://newrepublic.com/article/114542/silent-arab-springs>
15. Davis, R. (2018). How much damage can Saudi Arabia do to global economy?. The Guardian. Преузето 18. фебруара, 2019. године, са <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/15/how-much-damage-can-saudi-arabia-do-to-the-global-economy>
16. Kadri, A. (2016). War, Conflict and Economic Development in the Arab World. Centre for Research on Globalization. Преузето 17. фебруара, 2019. године, са <https://www.globalresearch.ca/war-conflict-and-economic-development-in-the-arab-world/5508140>
17. Kessler, O. (2016). The Middle East's Conflicts Are About Religion. The National Interest. Преузето 10. фебруара, 2019. године, са <https://nationalinterest.org/feature/the-middle-east-s-conflicts-are-about-religion-15205>
18. Mazel, Z. (2019). The Iran-Sunni feud and prospects for Israeli-Palestinian peace. Geopolitical Intelligence Service. Преузето 2. фебруара, 2019. године, са <https://www.gisreportsonline.com/opinion-the-iran-sunni-feud-and-prospects-for-israeli-palestinian-peace,defense,2780.html>
19. Mabon, S. (2018). Saudi Arabia and Iran: The Struggle to Shape the Middle East. The Foreign Policy Center. Преузето 1. марта, 2019. године, са <https://fpc.org.uk/publications/saudi-arabia-and-iran/>

20. Reimann, J. (2016). Saudi Arabia vs. Iran: Predominance in the Middle East. Foreign Policy Journal. Преузето 5. марта, 2019. године, са <https://www.foreignpolicyjournal.com/2016/02/05/saudi-arabia-vs-iran-predominance-in-the-middle-east/>
21. Riedel, B. (2015). The prince of counter-terrorism. The Brookings Institution. Преузето 6. марта 2019, године, са <https://www.brookings.edu/testimonies/the-u-s-saudi-arabia-counterterrorism-relationship/>
22. Chopra, P. (2018). The Rivalry Behind Three Wars: How Saudi Arabia and Iran Fueled Conflicts in Iraq, Syria and Yemen. PBS Frontline. Преузето 3. фебруара 2019. године, са <http://apps.frontline.org/bitter-rivals-maps/>
23. Friedman, T. (2017). Saudi Arabia`s Arab Spring, at Last. New York Times. Преузето 15. априла 2019. године, са <https://www.nytimes.com/2017/11/23/opinion/saudi-prince-mbs-arab-spring.html>
24. Wechsler, W. (2018). Saudi Arabia Is Its Own Worst Enemy. The National Interest. Преузето 18. априла 2019. године, са <https://nationalinterest.org/feature/saudi-arabia-its-own-worst-enemy-34282>
25. Wezeman, P. (2018). Saudi Arabia, armaments and conflict in the Middle East. Stockholm International Peace Research Institute. Преузето 20. априла 2019. године, са <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2018/saudi-arabia-armaments-and-conflict-middle-east>

Националне, регионалне и међународне организације и компаније

26. <http://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx>
27. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm
28. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>
29. <https://www.saudiaramco.com/en/who-we-are/overview/our-history>
30. http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php